रिक्सा चालकहरुमा एच.आई.भि/एड्स सम्बन्धी ज्ञान र धारणाको अध्ययन

प्रस्तोता

कमला राई

क्याम्पस क्रमाङ्क : ३१७

परीक्षा क्रमाङ्क : २१४०१६३/२०६८

शैक्षिक वर्ष : २०६६/२०६७

त्रि.वि. दर्ता नं. : ९-२-२१८-११४-२००६

त्रिभुवन विश्व विद्यालय

शिक्षाशास्त्र सङ्काय स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या

शिक्षाको शोधपत्र कोड नं. ५९८ को आंशिक परिपूर्तिका लागि तयार पारिएको शोधपत्र

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या विभाग

कोसीहरैचा, मोरङ

२०७२

रिक्सा चालकहरुमा एच.आई.भि/एड्स सम्बन्धी ज्ञान र धारणाको अध्ययन - कमला राई

घोषणा पत्र

म यो घोषाणा गर्दछु कि रिक्साचालकहरूमा एस.आइ.भी./एड्स सम्बन्धि ज्ञानधारणाको विषयमा अध्ययन गरिएको छ । यस नगरपालिको जम्मा ५०० जना रिक्साचालकहरू मध्ये ३५० जना जनसंख्याको ३५% ले १२५ जना नमुनाको रुपमा लिएको छ । यस अनुसन्धानलाई पूरा गर्ने क्रममा अनुसन्धानका सम्पूर्ण नीतिनियमहरूको पालन गरी तयार पारिएको छ । यस अनुसन्धानमा अघिल्ला अध्ययन अनुसन्धानलाई हुबहु नसारी आफ्नो भाषाशैलीमा तयार पारिएको छ । यो अनुसन्धान तयार पार्दसम्म आज भन्दा अगाडी कहि कतै पेश नगरी आफैले तयार पारेको छु ।

कमला राई

एम. एड्. दोस्रो वर्ष

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्व विद्यालय शिक्षा शास्त्र संकाय स्वास्थ्य तथा जनसंख्या शिक्षा विभाग एम.एड. दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता पुरा गर्न रिक्सा चालकहरूमा एच.आई.भि/एड्स सम्बन्धी ज्ञान र धारणाको अध्ययन शीर्षकमा यो शोधपत्र तयार गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्र पूरा गर्न प्रारम्भदेखि अन्त्य सम्म नियमित सुपरिवेक्षण, मार्ग निर्देशन र अमूल्य सुझाव दिनुहुने श्री कृष्णप्रसाद भुर्तेलज्यूलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधपत्र तयार गर्दा अमूल्य सुझाव र स्वीकृति प्रदान गर्नु हुने विभागीय श्री हरिबहादुर खत्रिज्यूमा हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु साथै यस विभागका सम्पूर्ण आदरणीय गुरुहरूप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अध्ययनको क्रममा तथ्यांक एवम् सूचना उपलब्ध गराएर सहयोग पुऱ्याउनु हुने नमुना छनौटमा परेका रिक्साचालकहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । साथै अध्ययनको क्रममा अमूल्य सहयोग र सुझाव दिने मित्रप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु । शोध पत्र लेखन कार्यमा निरन्तर सहयोग पुऱ्याउने मेरा श्रीमान् राजकुमार राईलाई हृदय देखिनै धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

अन्त्यमा यस शोध पत्रलाई कम्प्युटर टाइप गरी विशेष सहयोग पुऱ्याउने श्री मिलन श्रेष्ठ र कम्प्युटर सेटिङ्गमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने मोर्डन डिजिटल फोटो स्टुडियो तथा कम्युनिकेशन सेन्टर, सुकुना मोरङका प्रोपोराइटर धर्मेन्द्र दुलाललाई पनि धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

मिति २०७२ श्रवण

कमला राई

शोधसार

रिक्सा चालकहरूमा एस.आइ.भी/एड्स सम्बन्धि ज्ञान धारणा नामक यस शोधपत्रमा रिक्सा चालकको यौन तथा प्रजनन स्वास्थको ज्ञान पत्ता लगाउनु, एच.आई.भि/एड्सरोग सम्वन्धि उनीहरुको अवधारणाको मुल्याङ्कन गर्नु र उनीहरुको यौन जन्य व्यवहारको अध्ययन गरी समस्यको समाधान पत्ता लगाउनु मुख्य उद्देश्य राखिएको रूपमा राखिएको छ।

कोशी अञ्चल अर्न्तगतको सुनसरी जिल्ला इटहरी नगरपालिकामा क्षेत्रमा ५०० वटा रिक्सा चालकहरु सञ्चालनमा रहेका छन्। सम्पूर्ण रिक्सा चालकहरु मध्ये १२५ जना रिक्सा चालकहरमा एच.आई .भि /एड्स को ज्ञान र धारणा बोरमा प्रश्न्हरु सोधिएको थियो। प्रस्तुत स्थलगत अध्ययनमा नमूना विधी छनौटेको लागी सुनसरी जिल्ला इटहरी नगरपालिका क्षेत्रमा दैनिक रिक्सा चालाउने चालकहरुलाई लिइएको छ। जसमा Sampling Method नमुना छनौट विधिका आधारमा प्रश्न गरिएको छ। नमुना विधिका लागी विहान र वेलुका रिक्सा चलाउने रिक्सा चालकलाई पालैपालो गरी प्रश्न सोधी र तथ्याङ्कको स्रोतको रुपमा लिइएको छ।

अध्ययनको क्रममा प्रश्नावलीका माध्यमद्धारा रिक्साचलाकहरुको एच.आई.भि/एड्स सम्वन्धी ज्ञान भएकाको संख्या ८२ र सो सम्वन्धी ज्ञान नभएकाको संख्या २३ पाइयो। साक्षरताको सन्दर्भमा गरिएको अध्ययन अनुसार ७५ साक्षर तथा ४५ निरक्षर भएको तथ्य प्राप्त गरियो। रोग सम्वन्धी जनचेतना दिने विभिन्न माध्यमहरु मध्ये पत्रपत्रिका अध्ययन गर्नेको संख्या ८ रेडियो सुन्नेको संख्या ७५, टेलिभिजन हेर्नेको संख्या २५ र अन्य २ रहेको छ। आर्थिक, सामाजिक तथा सास्कृतिक रुपले यस इटहरी न.पा. सुनसरी जिल्लाकै एक ऐतिहासिक महत्वको रुपमा रहेको। नेपालमा एच.आई.भि/ एड्स संक्रमित शहर मध्ये इटहरी न.पा. पनि एक मुख्य उर्वर क्षेत्र रहेको पाइयो। एच.आई.भि/ एड्स सम्वन्धी ज्ञान भएकाहरुको प्रतिशत ७३.६० र नभएकाहरुको प्रतिशत २६.४० रहेको पाइयो। एच.आई.भि/ एड्स संक्रमण प्रसारण सम्वन्धी विविध प्रक्रियाहरु मध्ये असुरक्षित यौन सर्म्पक बाट सर्छ भन्नेहरु ६०, संक्रमित सुईबाट १२, संक्रमित रगतबाट सर्छ भन्ने ८ र थाहा छैन भन्नेहरु २० रहेका छन्। यौंनरोग तथा एच.आई.भि/ एड्स बाट बच्न अपनाइने विभिन्न उपायहरु मध्ये सुरक्षित यौन सम्पर्क गर्नेहरुको प्रथिशथ ६२.४, सुई तथा छाला छेड्ने औंजारको साझा प्रयोग नगर्नेहरुको १९.२

रोगी सँग हेलमेल नगर्नेहरुको १२ र अन्य उपाय अपनाउनेको प्रतिशत ६.४ रहेका छन् । सुनसरी जिल्लामा कार्यरत सरकारी तथा गैह्र सस्थाहरुद्द्धारा स्वीकृत कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दा बढि प्रभावकारी देखिन्छ । यातयात मजदुर, औधौगिक मजदुर, लगाएत अन्य मजदुरहरुलाई कार्य क्षेत्रमा एच.आई .भि/एड्स सम्बन्धि प्रशिक्षण दिने व्यवस्था मिलाउनदा बढि प्रभावकारी देखिन्छ । रेडियो,नाटक,गितीनाटक तथा सडक नाटक माध्यमबाट प्रशिक्षण दिदा बढि सशक्त बन्ने एच.आई .भि/एड्स सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रम युवाहरुमा बढि केन्द्रित गरिसक्नुर्पे । पुर्व जिवन केन्द्रमा केन्दित गरिसक्न पर्ने, वेश्या वृत्तिमा लागेका महिला तथा पुरुषहरुको पहिचान गर्न उनिहरुलाई रोगसंग सचेतना बनाउने, विशेषज्ञ होटल मजदुरका रुपमा कार्य गर्नेहरुलाई सचेतना अभिवृत्ति गरिसक्नु पर्ने, नगरपालिकामा रोगसम्बन्धि वैदेशिक रोजगारमा जानेहरुलाई अनिवार्य रुपमा यौन सङ्क्रमण सम्बन्धि प्रशिक्षण दिनुपर्ने, लागु पदार्थ विरुद्ध जनचेतना अभिवृत्ति गरिसक्नु पर्ने, लागु पदार्थ आयातलाई रोक्न प्रहरी प्रशासन अझ बढि क्रियाशिल बनायन पर्ने, कन्डम तथा फनिडमलाई सहज रुपमा नियुक्त उपलब्ध गराउनु पर्ने छ ।

सुनसरी जिल्ला इटहरी नगरपालिका भित्र रिक्सा चालकहरु एच.आई .भि/एड्स सम्बधी ज्ञान तथा धारणा एकअध्ययनवाट प्राप्त तथ्यङ्क र उक्त तथ्यङ्कको विश्लेषणको आधारमा ति रिक्सा चालकहरुमा ज्ञान तथा धारणासन्तोसप्रद देखिन्छ यद्यपि व्यावहारिक पक्षमा भने प्राप्त ज्ञान र धारणलाई उचित रुपमा प्रयोग गर्न नसकिएको देखियो तसर्थ निरन्तर प्रशिक्षण, गोष्ठी, सेमिनार, सडक नाटक, गित सङगित लगाएत संचारका माध्यमहरु को प्रयोग गर्दै रिक्साचालकहरु म केन्द्रित कार्यक्रम वनाउनु पर्ने देखिन्छ । आर्थिक अवस्था सर्न्दभमा अधिकांश रिक्साचालकहरु को आर्थिक पक्षसोचेअनुरुप नपाएको पाइयो त्यसकारण आर्थिक आत्मनिर्भरताका लाग मौजुदा पेशा लाई सुधार गर्नुपर्ने वा अन्य पेशा अवलम्वन गर्नु पर्ने पनि देखिन्छ । न्युन आय भएका रिक्साचालकहरुको आर्थिक सवलीकरणका निम्ती स्थानिय निकाय देखि राज्य सम्मले सम्बेदनशिल भएर सोच्नु पर्ने देखिन्छ ।

विषयसूची

पृष्ठ सङ्ख्या

सिफारिस पत्र

स्वीकृति पत्र

कृतज्ञताज्ञापन

शोधसार

तालिकासूची

चित्रसूची

सङ्क्षिप्त शब्दको पूरा रूप

परिच्छेद-एक : परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याको कथन ६

१.३ अध्ययनको उद्धेश्य ७

१.४ अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरु ७

१.५ अध्ययनको औचित्य ७

१.६ अध्ययनको परिसिमा ८

परिच्छेद-दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन ९

२.२ पूर्व साहित्य ११

परिच्छेद - तीन : अध्ययन विधि

३.१ अनुसन्धान ढाँचा १३

३.२ जनसङ्ख्या १३

३.२.१ नमूना छनौट विधी १३

३.२.२ नमुनाको आकार १३

३.३ तथ्याङ्कको स्रोत १४

३.४ अनुसन्धान साधनको निर्माण १४

३.५ तथ्याङ्क संङ्कलन प्रक्रिया १५

३.६ तथ्याङ्क बिश्लेषण प्रक्रिया १५

परिच्छेद - चार : परिणामको छलफल र व्याख्या बिश्लेषण

४.१ उत्तरदाताहरुको शैक्षिक अबस्था १६

४.२ उत्तरदाताको आर्थिक अवस्था १६

४.३ उत्तरदाताहरुको सामाजिक अबस्था १७

४.३.१ रिक्सा चालकहरुमा एच.आई .भि /एड्स सम्वन्धी ज्ञान १८

४.४ एच.आई.भि/एड्स सर्ने रोग तरीका सम्वन्धी ज्ञान १९

४.४.१ एच.आईं.भि/एड्स बाट बच्ने उपाय सम्वन्धी २०

४.४.२ एच.आई.भि/एड्सको सामान्य निदान सम्वन्धी ज्ञान २१

४.५ एच.आई.भि/एड्स रोगी प्रतिको धारणा २२

४.५ एच.आई.भि/एड्स सम्वन्धी सञ्चार माध्यमको भूमिका २३

४.७ एच.आई.भि /एड्स सम्वन्धी सरकारी एवं गैंह्र सरकारी संस्था प्रतिको धारणा २४

४.८ एच.आई.भि /एड्स सम्वन्धी परामर्श केन्द्र तथा कार्यक्रममा सहभागिता सम्वन्धी २६

परिच्छेद पाँच : सारांश, प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझाव

५.१ सारांश	२७
५.२ प्राप्ति	२८
५.३ सुझाव	२९
५.३.१ कार्यानयन तह	३०
५.३.२ नितिगत तह	३०
५.३.३ अनुसन्धान तह	३१
५.४ निष्कर्ष	३२
सर्न्दभ ग्रन्थ	
अनुसूची	

तालिकासूची

तालिका संख्या शीर्षक	पृष्ठ सङ्ख्या
१ उत्तरदाताहरुको शैक्षिक अबस्था	१६
२ उत्तरदाताको आर्थिक अवस्था	१७
३ उत्तरदाताहरुको सामाजिक अबस्था	१८
४ रिक्सा चालकहरुमा एच.आई .भि ⁄एड्स सम्वन्धी ज्ञान	१९
५ एच.आई.भि / एड्स सर्ने रोग तरीका सम्वन्धी ज्ञान	१९
६ एच.आईं.भि / एड्स बाट बच्ने उपाय सम्वन्धी	२०
७ एच.आई.भि / एड्सको सामान्य निदान सम्वन्धी ज्ञान	२१
८ एच.आई.भि⁄एड्स रोगी प्रतिको धारणा	२२
९ एच.आई.भि⁄एड्स सम्वन्धी सञ्चार माध्यमको भूमिका	२३
१० एच.आई.भि ⁄ एड्स सम्वन्धी सरकारी एवं गैंह्र सरकारी संस्था प्रतिको धारणा	२५
११ एच.आई.भि ⁄एड्स सम्वन्धी परामर्श केन्द्र तथा कार्यक्रममा सहभागिता सम्वन्धी	२६

चित्रसूची

चित्र सङ्ख्या शीर्षक	पृष्ठ सङ्ख्या
१. एच.आई.भि / एड्स सर्ने रोग तरीका सम्वन्धी ज्ञान	२०
२. एच.आईं.भि / एड्स बाट बच्ने उपाय सम्वन्धी	२१
३. एच.आई.भि / एड्सको सामान्य निदान सम्वन्धी ज्ञान	२२
४. एच.आई.भि/एड्स रोगी प्रतिको धारणा	२३
५. एच.आई.भि/एड्स सम्वन्धी सञ्चार माध्यमको भूमिका	२४
६. एच.आई.भि / एड्स सम्वन्धी सरकारी एवं गैंह्र सरकारी संस्था प्रतिको धारणा	२५
७. एच.आई.भि /एड्स सम्वन्धी परामर्श केन्द्र तथा कार्यक्रममा सहभागिता सम्वन्धी	२६

सङक्षिप्त शब्दको पूरा रूप

आई.डि.यू. एस	:	सुई वा ड्रग्स प्रयोग गर्ने दूर्व्यसनी
ए. आई. डी. एस	:	रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता ह्रास गराउने जिबाणुको एक अवस्था
एच. आई. भी	:	मानव प्रतिरक्षात्मक एच. आई. भी भाइरस
एम.एस.एम	:	समलिङ्गी यौन क्रियाकलाप
एन. सी. ए. एस. सी	:	राष्ट्रिय एड्स तथा यौन रोग नियन्त्रण केन्द्र
एस. टी. डी	:	यौन क्रियाकलापबाट सर्ने रोगहरु
यू.एन.जि.एस.एस	:	संयूक्त राष्ट्र संघिय विश्व लागुपदार्थ समस्या साधारण सभा
यु.एन.ए.आई. डि.एस	:	संयुक्त राष्ट्र संघिय एड्स सम्वन्धी कार्यक्रम
सी. एस.डब्लु	:	व्याबसाहिक यौन कर्मीहरु